

Слід зазначити, що подібна обмеженість простежується навіть в більш екстерналістськи зорієнтованих рахунках спільної дії, де вихідним засадничим пунктом знову виступає (хоча б і ментально детермінований апріорними колективними настановами і концептами) індивід, а не соціум. Це принципово відрізняється від радянської (та певної, успадкованої від неї сучасної вітчизняної соціо-філософської методології) соціальної філософії, проблематика і ідеологічне підґрунтя якої викристалізувалися саме через протиставлення діалектики колективного розвитку соціуму, суб'єктивному індивідуалізму капіталістичних формацій.

Осторонь політичної філософії знаходиться ще один важливий заключний аспект означеної полеміки, а саме занадто поліфонічне, вкрай розпорошене онтологічне підґрунтя, що, так само, ускладнює потенційну імплементацію теоретичних моделей колективної діяльності щодо практичної площини питання, формуючи, тим самим, необхідність подальшої розвідки.

Список використаних джерел

1. Андреев И. Л. Происхождение человека и общества / И. Л. Андреев. – М.: Мысль, 1982. – 278 с.
2. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: (Західно-європейський контекст): Підручник. – К.: Тандем, 2000 – 416 с.
3. Васильченко А. Учаснісна теорія інтенційної дії / А. Васильченко // Філософська думка. – 2005. – №5. – С.3–27.
4. Социальная философия: учебник / Под общ. ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлач. – К.: Единорог, 2002. – 736 с.
5. Таран В. О. Соціальна філософія: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
6. Bratman, M. 1993. «Shared Intention». Ethics 104: 97–113.
7. Gilbert, M. 1987. Modelling Collective Belief. Synthese, vol. 73.
8. Miller, S. 2001. Social Action, Cambridge University Press.
9. Searle, John. 1990. «Collective Intentions and Actions», Intentions in Communication. Cambridge: MIT Press, 401–415.
10. Tollefsen, D. 2002. «Organizations as True Believers». Journal of Social Philosophy, vol. 33 (3): P.395–411.
11. Tuomela, R. 2002. The Philosophy of Social Practices. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
12. <http://plato.stanford.edu/entries/collective-intentionality/>

References

1. Andreev I. L. Proishozhdenie cheloveka i obshchestva / I. L. Andreev. – M.: Mysl', 1982. – 278 s.
2. Andrushhenko V. P. Istorija social'noi' filosofii': (Zahidno-ievropejs'kyj kontekst): Pidruchnyk. – K.: Tandem, 2000 – 416 s.
3. Vasylychenko A. Uchashnisna teoriya intencijnoi' dii' / A. Vasylychenko // Filososf's'ka dumka. – 2005. – №5. – С.3–27.
4. Social'naja filosofija: uchebnyk / Pod obshh. red. V. P. Andrushhenko, N. I. Gorlach. – K.: Edinorog, 2002. – 736 s.
5. Taran V. O. Social'na filosofija: Navch. pos. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2009. – 272 s.
6. Bratman, M. 1993. «Shared Intention». Ethics 104: 97–113.
7. Gilbert, M. 1987. Modelling Collective Belief. Synthese, vol. 73.
8. Miller, S. 2001. Social Action, Cambridge University Press.
9. Searle, John. 1990. «Collective Intentions and Actions», Intentions in Communication. Cambridge: MIT Press, 401–415.
10. Tollefsen, D. 2002. «Organizations as True Believers». Journal of Social Philosophy, vol. 33 (3): P.395–411.
11. Tuomela, R. 2002. The Philosophy of Social Practices. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
12. <http://plato.stanford.edu/entries/collective-intentionality/>

Revin F. G., graduate student, National Pedagogical Drahomanov University (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Modes of collective intentionality in contemporary analytic discussion: socio-philosophical analysis

The following publication aims at scrutinizing some of the major steps, directions, approaches, and perspectives of investigating the cornerstone issues of the concept of collective social action within the framework of analytical socio-philosophical tradition. Great importance and thoroughness was given to succinctly researching and outlining the initial catalysts and further development of socio-

intentional problems by means of providing an overview of major precursors, thinkers, and schools of thought that influenced the modern state of affairs of the topic under consideration. Particularly, the goal was to demarcate main contemporary camps, streams and directions that form the prominent paradigm of issues surrounding the aforementioned discussion. As a result the author delineated shared generalities and common ground as well as pointing out principal disagreements and contradictions in specific arguments and foundational principles of the sides and personalities in question.

Keywords: intentionality, collectivism, individualism, internalism, externalism, personal ownership thesis, shared action, synergy, cooperation, naturalism, reductivism, instrumentalism, complicitivism, holism.

Revin F. G., аспирант, Национальный педагогический университет им. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Модусы коллективной деятельности в современном аналитическом дискурсе: социально-философский анализ

Произведен анализ основных этапов, векторов, подходов и ракурсов исследования коренной проблематики коллективной деятельности в рамках аналитической социально-философской традиции. Большое внимание в качестве основной цели статьи было уделено тому, чтобы проследить и воспроизвести истоки и эволюцию социально-интенциональной посредством осуществления периодизации, определения основных предпосылок, мыслителей и школ, повлиявших на развитие актуального состояния исследуемой тематики. В частности, целью было определить основные современные течения и направления, которые формируют магистральную парадигму дискуссии вокруг практической плоскости понятий коллективной деятельности, совместной и индивидуальной ответственности, онто-эпистемологического статуса кооперативных актов. В результате были выявлены общие места и положения, артикулированы расхождения и противоречия в конкретной аргументации и исходных позициях проанализированных сторон и работ ученых.

Ключевые слова: интенциональность, коллективизм, индивидуализм, интернализм, экстернализм, совместная деятельность, синергия, кооперация, инструментализм, комплицитизм, холизм.

* * *

УДК 132:47

Слубська А. Я.,
викладач кафедри психології та соціології,
Буковинський державний медичний університет
(Україна, Чернівці), aslubaska@mail.ru

Українська модель громадянської релігії

Дається філософсько-релігієзнавчий розгляд причин появи, форм і виявів української моделі громадянської релігії за допомогою екстраполяції на українські реалії теоретичних положень базових світових концепцій громадянської релігії. Об'єктом розвідки є громадянська релігія як суспільно-релігійний феномен. Її предметом – українська модель громадянської релігії. Застосовано культурно-політичний підхід до аналізу феномену громадянської релігії в контексті українських реалій. Автор дійшов висновку, що поява в Україні громадянської релігії як самобутнього феномену прямої демократії на тлі революційних подій засвідчує зрілість українців як політичної нації, а також відкриває перспективу для формування духовно єдиної поліконфесійної нації, яка буде здатною протистояти будь-яким загрозам своєму вільному існуванню та самовизначенню.

Ключові слова: громадянська релігія, громадянське суспільство, громадянська церква, незалежна Україна, державно-церковні відносини.

Складні трансформаційні процеси, що охопили українське суспільство після Євромайдану та Революції Гідності привертають увагу не лише політологів, соціологів та істориків, але й релігієзнавців. Буремні революційні події вимусили дослідників з соціо-гуманітарних дисциплін констатувати наявність в Україні не лише потужного громадянського суспільства, але й громадянської релігії, як його найяскравішого прояву. «Проблематика громадянського суспільства є не тільки соціоекономічною, правовою й культурологічною, а й в чималому ступені – проблематикою теологічною, тобто пов'язаною зі ставленням людини до предметів трансцендентного й сакрального порядку» [6, с. 154].

Новий феномен суспільно-державно-релігійних відносин мусять враховувати державні структури, релігійні

організації та науковці, які мають дослідити генезу, форми та специфіку виявів досить самотньої української моделі громадянської релігії. Такі дослідження мають беззаперечно теоретичну актуальність, практичне значення для вироблення адекватної ситуації державної політики в релігійній сфері, а також величезний суспільний резонанс в контексті розбудови громадянського суспільства як запоруки європоцентричних трансформацій української держави. Адже «без відповідного ціннісного фундаменту, втіленого в громадянської релігії, громадянського суспільства не вийде: для того, щоб стати реальним, воно повинно стати священним. Власне, найважливіші елементи громадянської релігії вже існують, їх не потрібно придумувати, винаходити. Необхідно перш за все прояснювати їх, витягувати з соціально-історичної реальності, демонструвати їх зміст і значення з тим, щоб далі розвивати, актуалізувати і поширювати» [3, с. 11].

Метою даної статті є філософсько-релігієзнавчий розгляд причин появи, форм і виявів української моделі громадянської релігії за допомогою екстраполяції на українські реалії теоретичних положень базових світових концепцій громадянської релігії. Об'єктом розвідки є громадянська релігія як суспільно-релігійний феномен. Її предметом – українська модель громадянської релігії.

Методологічною базою даної статті є, в першу чергу, праці американських соціологів релігії Р. Беллі, Т. Парсонса, Дж. Ф. Вілсона, М. Марті, Р. Річі й Д. Г. Джонса, російських дослідників громадянської релігії В. Легойди, Є. Рашковського, А. Гофмана, а також розвідки українських релігієзнавців І. Богачевської, О. Горкуші, В. Єленського, Л. Филипович, Ю. Чорноморця та інших.

Незважаючи на те, що поняття громадянської релігії залишається дискусійним, має розпливчастий і суперечливий характер, дослідники релігійних та політичних процесів вбачають її прояви у багатьох суспільствах і країнах, особливо у Великобританії, Південній Африці, Японії та США, Балканських країнах, а в останнє десятиліття – в Україні й Росії.

Дж. Ф. Вілсон вважає, що відсутність ясності й визначеності в полеміці з приводу громадянської релігії обумовлена тим, що «в різних інтерпретаціях некритично змішуються способи й моделі аналізу» [8, р. 112]. Він змалював чотири головні моделі, кожна з яких ґрунтується на певному наборі передумов і вкорінена в тій чи іншій інтелектуальній традиції:

- громадська – де робиться акцент на сакральний характер всякого колективу або соціальної одиниці;
- культурна – орієнтована на аналіз способу, у який певний набір цінностей функціонує в термінах взаємодії між членами даного соціального порядку, тобто символічна єдність і узгодженість в суспільстві;
- політична – спостерігає за роллю релігійної поведінки й вірувань в рамках політичної спільноти;
- теологічна – занурює зміст громадської релігії у всеосяжну смислову структуру, що забезпечує нормами для збереження й підтримання політичного порядку, культури й суспільства в цілому.

В даній статті ми будемо користуватися культурно-політичним підходом до аналізу феномену громадянської релігії в контексті українських реалій.

Оскільки визначення громадянської релігії не є ustalеним, зазначимо, що ми під цим терміном розуміємо «змішання основних релігійних цінностей, практик,

обрядів і символів з тими, що забезпечують національну або політичну єдність» [5, с. 89].

Громадянська релігія в Україні розвивалася поступово в процесі формування інститутів громадянського суспільства практично з моменту створення незалежної держави. Її виникненню сприяли традиційна поліконфесійність та поліетнічність українських територій, які сформували досить толерантні етнорелігійні відносини між населенням країни. Специфіка національного менталітету українців також відіграла в цьому процесі помітну роль. Як слушно зазначає С. Хрипко, аналізуючи самотність релігійної вдачі українців, «остання позбавлена помітної конфесійної фокусації, і виявляється, насамперед, «в інтуїтивній впевненості щодо Божої всеприсутності» [7, с. 15]. До класичних же властивостей релігійної духовності українців дослідниця відносить естетичну народність, двоєвір'я, Богофокусацію, сімейність, обрядність, антеїзм, кордоцентризм, антиклерикалізм, толерантність. «Двоїстість національного буття, як зміст геополітичної та геопсихологічної детермінант української ментальності, зумовили маргінальну суть останньої загалом та релігійність як характерну рису українців зокрема» [7, с. 15].

Ключову роль у формуванні громадянської релігії в Україні зіграла модель державно-церковних відносин, що склалася за роки Незалежності. В її основі – одна з найдемократичніших у світі законодавча база, яка гарантувала дотримання в країні демократичних стандартів щодо свободи совісті та досить ефективно забезпечила правові механізми підтримання дійсно рівних прав всіх релігійних організацій в країні, незалежно від числа їх прихильників, юрисдикції та ін. В її основі – Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. №987-ХІІ, який з деякими змінами та доповненнями діє й по сьогодні.

Базові конституційно-правові положення щодо релігійної свободи в Україні відповідають демократичним принципам і загалом задовольняють права й свободи людини, базуючись при цьому на багатовіковій спадщині врегулювання відносин між цими двома суспільними інститутами, на історичних уроках як позитивного, так і негативного досвіду таких відносин. Основні законодавчі положення попри їх певну недосконалість як і система державно-церковних відносин є демократичними, послідовними і зваженими у порівнянні з іншими європейськими державами. Заборонні положення законодавства щодо релігійної свободи зведені до мінімуму й переведені у відповідність до Конституції України та міжнародно-правових норм і стандартів, а передбачений законом контроль із боку держави здійснюється не за діяльністю релігійних організацій, а за дотриманням останніми положень щодо релігійної діяльності. Такий вид контролю притаманний будь-якій цивілізованій державі й однаково стосується будь-яких суб'єктів права – державних органів, релігійних громад, посадових осіб, громадських організацій тощо.

Аналіз пострадянських колізій державно-церковних відносин дозволяє стверджувати, що основні їх проблеми й конфлікти успадковані з часів УРСР, а головним змістом релігійно-суспільних змін, що відбулися в період між початком політики «перебудови» та унезалеженням України й роками незалежності, стали:

- реалізація досить широких релігійних свобод;

- лібералізація політики держави щодо релігії, Церкви та віруючих;
- відновлення національно орієнтованих церков УГКЦ і УАПЦ;
- розкол православ'я та конфлікт між українською та московоцентричними колами в українському релігійному середовищі;
- невдалі спроби влади сприяти утвердженню єдиної помісної православної церкви на засадах автокефалії;
- відродження ісламу в Україні;
- відновлення суспільної інфраструктури релігійних організацій та їх входження в суспільно–політичне життя країни;
- відновлення внутрішньоцерковних інституцій, здійснення процесу реституції церковного майна тощо;
- поява та вільна діяльність в Україні новітніх релігійних течій;
- відновлення та розвиток діяльності релігійних меншин.

Саме ці процеси зумовили інституційні вияви державно–церковних взаємин в Україні часів незалежності та уможливили формування громадянської релігії.

Інститут виконавчої влади, який функціонував в сфері державно–церковних взаємин в досліджуваній період, його структура, завдання та повноваження відповідали векторам взаємодії держави і церкви, що склалися в українському суспільстві, і дозволяли контролювати процес відродження мережі релігійних організацій в країні, уникати відкритих конфліктів і залагоджувати міжконфесійні протистояння, проводити толерантну і досить гнучку конструктивну політику в сфері державно–церковних відносин, що позитивно сказалося на дотриманні чинного законодавства й міжнародних актів щодо свободи совісті. Реалізація взаємин держави й церкви стала можливою у форматі консультацій державного органу у справах релігій з Всеукраїнською Радою церков і релігійних організацій.

Позитивну роль у розвитку релігійного середовища України та формуванні громадянського суспільства й громадянської релігії відіграють міжконфесійні та міжцерковні об'єднання, що виступають речниками релігійних громад і координують державно–церковні стосунки з боку релігійних організацій. Їх поява та ефективна діяльність є здобутком громадянського суспільства та запорукою успішної взаємодії держави і релігійних інституцій. Адже лише існування конгломерату державних і громадських організацій дозволяє ефективно функціонувати громадянському суспільству, одним з наріжних каменів якого є демократична модель державно–церковних взаємин.

Процеси поступового визрівання громадянської релігії на тлі формування в Україні громадянського суспільства, можливо ще десятиліття проходили б у латентному, імпліцитному вигляді, якби події Євромайдану, Революції Гідності, а згодом і анексія Росією Криму та воєнні дії на Сході країни не виявили цей феномен як реальність суспільного життя. Релігійний фактор вкотре в історії незалежної України засвідчив свій вагомий вплив на суспільне життя й політичні процеси в країні.

Громадянська релігія в Україні, поза сумнівом, є релігією державотворення нової, постмайданної України, захисту базових національних моральних цінностей. Взагалі, необхідною умовою виникнення громадянської

релігії, на нашу думку, була наявність глибокої кризи влади в країні, коли нова влада, яка змінила повністю корумпований режим В.Януковича, для того, щоби її сприйняло суспільство, мала бути легітимізованою. Саме нову, вільну від комуністичного минулого, корупції, влади олігархів суверенну й територіально цілісну Українську Державу вона сакралізує, духовно легітимізує й захищає силою власного морального авторитету в суспільстві.

Як слушно зазначає І. Богачевська, «населення країни, яке проросійські політичні сили свідомо намагалися після першого Майдану поділити на проросійський Схід та націоналістичний Захід, громадянська релігія дієво поєднує навколо вищих моральних ідеалів, спонукаючи кожну людину до самоідентифікації як частки не лише політичної, але й духовної нації, високоморальної без прив'язки цих якостей до певної християнської конфесії чи ж юрисдикції, як це робиться в балканських країнах, чи в Росії» [1, с. 29].

Під визначення громадянської релігії підпадає безпрецедентний зліт національної самосвідомості українців, безумовна сакралізація ними національних державних символів – гімна й прапора, переосмислення широкими верствами населення традиційних радикально–націоналістичних гасел, таких як «Україна понад усе!», «Слава нації – смерть ворогам!» в загальнонаціональному патріотичному дусі. Усвідомлення необхідності захисту «своєї, Богом даної, землі» консолідувало українських громадян навколо комплексу національно–патріотичних ідей (сакралізація незалежності української держави, перспектива побудови європейської демократичної держави та інтеграція в європейській культурно–економічний простір, чітка національна самоідентифікація та вшанування власної історії та культурних традицій). Є всі підстави стверджувати, що цей комплекс ідей є основою громадянської релігії українців, яка консолідує суспільство в часи економічної скрути та воєнних дій на сході країни. Це «оперативна релігія» суспільства (У. Герберг), система ритуалів, символів, цінностей норм і форм вірності, яка функціонує в житті сучасного українського суспільства, формує відчуття всеохоплюючої єдності, яка виходить за межі внутрішніх конфліктів і відмінностей, історично притаманних українському суспільству.

Представники більшості релігійних інституцій країни, не чекаючи офіційних рішень свого керівництва, в час суспільних зрушень продемонстрували спроможність піднятися над конфесійними перегородками. Одним з найяскравіших виявів громадянської релігії на Майдані стала так звана Громадянська Церква. Вітчизняні релігієзнавці Л. Филипович та О. Горкуша дали таке визначення «нового феномену – Громадянської Церкви України, що, не будучи якоюсь окремою інституалізованою організацією, інтегрує в собі різні Церкви (як віросповідні, а не організаційні співтовариства), конфесійних представників, духовних лідерів та громадян, об'єднаних спільною метою побудови гідного Майбутнього України на підставі вищих духовних цінностей та релігійно–національних ідеалів» [2]. Таке визначення робить можливим вважати Громадянську Церкву України виявом громадянської релігії, яка також значною мірою була ініційована Майданом.

Діти тисяч священнослужителів різних релігій та конфесій, їхній духовний посыл та приклад високоморальної поведінки та особистої мужності дозволили

Громадянській Церкві й громадянській релігії і після Майдану залишатися важливим стримуючим та консолідуєчим суспільство феноменом, «совістю нації», що має, згідно всіх соціальних опитувань, вищий рівень довіри серед всіх суспільних інституцій.

Майдан засвідчив, що громадянська релігія в Україні долає не лише етнічні, але й релігійні (не кажучи вже про конфесійні або юрисдикційні) перегородки між громадянами країни.

Спільна присутність на Майдані представників самих різних релігій та Церков, їхні консолідовані дії, спільна молитва, допомога всіх цих релігійних інституцій бійцям АТО, постраждалим внаслідок російської агресії, біженцям, капеланська діяльність в Збройних Силах України засвідчують це щодня. В лавах добровольців на Сході країни присутні й християни всіх конфесій, і мусульмани, й іудеї, і навіть буддисти, що неодноразово засвідчувалося ЗМІ. Цих людей в їхньому пориві захищати Батьківщину поєднує саме громадянська релігія.

«Ні післямайданна українська влада, ані жодна політична сила не були творцем, організатором, спонсором чи ж натхненником створення громадянської релігії в Україні. В цьому контексті громадянська релігія українців дещо протиставляє себе як державним інституціям, так і інституціалізованим релігійним організаціям. Громадянська релігія є суто народним феноменом прямої демократії, який не піддається ані контролю з боку держави, ані ототожнюється з жодною наявною в суспільстві інституціалізованою релігійною організацією» [1, с. 30]. Громадянська релігія є своєрідною «совістю нації», яка перевіряє відносини держави й народу на предмет їх відповідності Божим законам. Громадянська церква, як Церква без конфесійних, а часто й без міжрелігійних кордонів в Україні взяла на себе функції, які інституціалізовані церкви та релігійні групи, нажал, не в змозі виконувати настільки ефективно, оскільки загрузли в боротьбі за політичну владу та преференції.

Якщо зробити спробу моделювання виявів української громадянської релігії, то, на підставі теоретичних узагальнень В. Легойди [11], які ми проілюстрували українськими прикладами, на символічному рівні аксіоматика громадянської релігії в Україні реалізується в наступних символах:

I. Ідеальні символи:

1. Вербальні:

а) сакральні тексти: Конституція України, Декларація про державний суверенітет України;

б) особлива публічна політична риторика (З нами Бог і Україна, «Боритесь – і поборете, нам Бог помагає»), яка використовується в промовах президентів, їх зверненнях до народу, публічних виступах політичних лідерів тощо;

в) «понятійна» символіка («Вільна Україна», «Своя, Богом дана земля», «Воля або Смерть», «Євромайдан», «Небесна Сотня» тощо).

2. Невербальні: український прапор, малий герб (тризуб), посада президента тощо.

II. Матеріальні символи: це, перш за все, Майдан Незалежності, алея Небесної сотні, меморіали Небесній Сотні тощо.

В особливу групу можна виділити людей, які є символами національної культури: борці за Незалежність (Степан Бандера, Роман Шухевич та воїни УПА тощо), громадські діячі (Пилип Орлик, кирило-мефодіївці),

письменники (Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка тощо) та державні діячі (Іван Мазепа, Михайло Грушевський тощо) минулого та сьогодення (герої Небесної сотні, мужня льотчиця Надія Савченко й герої АТО та інші).

Ідеологія, що лежить в основі української моделі громадянської релігії, приблизно укладається в наступну схему:

– існує Бог;

– Його волею українці живуть на своїй землі й здобули Незалежність;

– У боротьбі за Незалежність (територіальну цілісність та суверенітет), Бог на боці українців, Він зберігає Україну для українців;

– Божою волею українці переможуть та побудують сильну, незалежну, заможну європейську державу;

– нація – головне джерело самоідентифікації для українців як у політичному, так і в духовному сенсі.

Процеси розгортання громадянської релігії в Україні тісно пов'язані з процесом остаточної декомунізації суспільства. Можна стверджувати. Що ідеологія громадянської релігії заповнює собою ідеологічний вакуум, що утворився в суспільстві після розпаду СРСР.

Громадянська релігія в Україні суттєво трансформувала як суспільно-релігійні, так і державно-релігійні відносини, створила унікальні суспільні умови для вирішення низки застарілих конфліктів в релігійній сфері та консолідації нації навколо вищих духовних та моральних цінностей. Громадянська релігія та Громадянська Церква Майдану вже зламали низку стереотипів щодо неможливості консолідації та конструктивного співробітництва різних релігійних деномінацій показавши всьому світу приклади співробітництва на Майдані та в зоні АТО мусульман та християн, іудеїв та буддистів. Спільна молитва, спільна допомога пораненим, бійцям на фронті, біженцям та населенню в зоні АТО, військово-капеланство та волонтерська діяльність стали функціями Громадянської Церкви України, а не окремих релігійних організацій та їхніх благодійних центрів.

Громадянська релігія створює сприятливі умови для пришвидшення та наближення вирішення наболілого для України питання про єдину помісну Православну Церкву в країні як зверху, на рівні світового православ'я, так і знизу, на рівні релігійних громад, коли паства почала «голосувати ногами», залишаючи цілими приходами УПЦ МП. Громадянська релігія похитнула століттями нав'язуванні українцям суспільні стереотипи щодо мусульман і, зокрема кримських татар, коли вони виявилися набагато толерантнішими до вірних Київського Патріархату в Криму, ніж «брати по вірі» з інших християнських конфесій. Ці вияви громадянської релігії в Україні вже стали надбанням історії.

Висновки. Що б не сталося в майбутньому, поява в Україні на тлі революційних подій громадянської релігії засвідчує зрілість українців як політичної нації, підсумовує складний та тривалий період відродження релігійного поля та формування державно-суспільно-церковних відносин в незалежній Україні, а також відкриває перспективу для формування духовно єдиної поліконфесійної нації, яка буде здатною протистояти будь-яким загрозам своєму вільному існуванню та самовизначенню.

Модель громадянської релігії українського типу ще остаточно не сформована, проте дозволяє вважати її

автентичною та самобутньою. Процес її формування триває на наших очах і потребує постійного релігієзнавчого моніторингу. Дослідження специфіки громадянської релігії в Україні представляється дуже перспективним і продуктивним саме в контексті релігієзнавчої парадигми, яка дозволяє охопити цей неоднозначний феномен у всій його повноті та суспільно-релігійних зв'язках.

Список використаних джерел

1. Богачевська І. В. Громадянська релігія в контексті українських та російських політичних реалій / Ірина Вікторівна Богачевська // Релігійна свобода. – 2016. – К.: ЦеріС, 2016. – С.23–28.
2. Горкуша О., Филипович Л. Народжена на Майдані – Громадянська Церква України / Оксана Горкуша, Людмила Филипович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/56419/
3. Гофман А. Б. Социология и гражданская религия в России / А. Б. Гофман [Электронный ресурс] Институт социологии РАН. – Режим доступа: <http://www.isras.ru/> URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Gofman_Soc_GraghdReligiya.pdf
4. Легойда В. Гражданская религия: proetcontra / Владимир Легойда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.religare.ru/2_1555.html
5. Мак–Ким Д. К. Вестминстерский словарь теологических терминов. Пер. с англ. / Дональд К. Мак–Ким. – М.: Республика, 2004. – 503 с.
6. Рашковский Е. В. Гражданское общество: религиозное измерение проблемы // На оси времен [Текст]: очерки по философии истории / Евгений Борисович Рашковский. – М.: Прогресс традиция, 1999. – 207 с.
7. Хрипка С. А. Духовно-релігійні вияви української ментальності: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.11 / ІФ НАНУ / Світлана Анатоліївна Хрипка. – К., 2003. – 18 с.
8. Wilson J. F. Public Religion in American Culture / John F. Wilson. – Philadelphia: Temple University Press, 1979. – 198 p.

References

1. Bogachevska I. V. Gromadjanska religija v konteksti ukrai'ns'kyh ta rosij's'kyh politychnyh realij / Iryna Viktorivna Bogachevska // Religijna svoboda. – 2016. – K.: CeRiS, 2016. – S.23–28.
2. Gorkusha O., Fylypovych L. Narodzhena na Majdani – Gromadjanska Cerkva Ukrai'ny / Oksana Gorkusha, Ljudmyla Fylypovych [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/56419/
3. Gofman A. B. Sociologija i grazhdanskaja religija v Rossii / A. B. Gofman [Elektronnyj resurs] Institut sociologii RAN. – Rezhim dostupa: <http://www.isras.ru/> URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Gofman_Soc_GraghdReligiya.pdf
4. Legojda V. Grazhdanskaja religija: proetcontra / Vladimir Legojda [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.religare.ru/2_1555.html
5. Mak–Kim D. K. Vestminsterskij slovar' teologicheskikh terminov. Per. s angl. / Donald K. Mak–Kim. – M.: Respublika, 2004. – 503 s.
6. Rashkovskij E. V. Grazhdanskoe obshhestvo: religioznoe izmerenie problemy // Na osi vremen [Tekst]: ocherki po filosofii istorii / Evgenij Borisovich Rashkovskij. – M.: Progress tradicija, 1999. – 207 s.
7. Hrypko S. A. Duhovno-religijni vyjavy ukrai'ns'koi' mental'nosti: avtoref. dys... kand. fil. nauk: 09.00.11 / IF NANU / Svitlana Anatolii'vna Hrypko. – K., 2003. – 18 s.
8. Wilson J. F. Public Religion in American Culture / John F. Wilson. – Philadelphia: Temple University Press, 1979. – 198 p.

Slubskaya A. Y., lecturer, Department of Psychology and Sociology, Bukovina State Medical University (Ukraine, Chernovtsy), aslubaska@mail.ru

Ukrainian model of civil religion

The article presents the philosophical and religious studies analyze causes of forms and manifestations of Ukrainian model of civil religion, given by extrapolation on the Ukrainian realities theoretical assumptions, underlying of the world concepts of civil religion. The object of research is the civil religion as a social and religious phenomenon. Its subject – the Ukrainian model of civil religion. Cultural-political approach to the analysis of the phenomenon of civil religion in the context of Ukrainian realities is applied. The author concludes, that the emergence in Ukraine of civil religion as a distinctive phenomenon of direct democracy, on the backdrop of revolutionary events, testifies to the maturity of the Ukrainians as a political nation

and opens up perspectives for the formation of a unified multi-faith spiritual nation, able to withstand any threat to its existence and the free self-determination.

Keywords: civil religion, civil society, civic church, independent Ukraine, state-church relations.

Slubskaya A. Y., преподаватель кафедры психологии и социологии, Буковинский государственный медицинский университет (Украина, Черновцы), aslubaska@mail.ru

Украинская модель гражданской религии

Дается философско-религиоведческий анализ причин появления, форм и проявления украинской модели гражданской религии с помощью экстраполяции на украинские реалии теоретических положений базовых мировых концепций гражданской религии. Объектом исследования является гражданская религия как общественно-религиозный феномен. Его предметом – украинская модель гражданской религии. Применен культурно-политический подход к анализу феномена гражданской религии в контексте украинских реалий. Автор пришел к выводу, что появление в Украине гражданской религии как самобытного феномена прямой демократии на фоне революционных событий свидетельствует о зрелости украинцев как политической нации и открывает перспективу для формирования духовно единой поликонфессиональной нации, способной противостоять любым угрозам своему свободному существованию и самоопределению.

Ключевые слова: гражданская религия, гражданское общество, гражданская церковь, независимая Украина, государственно-церковные отношения.

* * *

УДК 261.7

Цвібель А. О.,
аспірантка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
asiyabell@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАГМАТИЗМУ

Описано причини специфіки методології прагматизму. Зазначено роль проблеми співвідношення знання, віри та дії як методологічно істотної. Ця точка зору відрізняється від позиції І. Канта як автора поняття «прагматичної віри»: людина у прагматизмі знаходиться у ситуації перманентного пошуку ефективних рішень. Тому віра виявляється для неї не випадковим, а визначальним фактором.

Обґрунтовано залежність методологічних ідей прагматизму Пірса від європейської філософської традиції. Прослідковано трансформацію та незмінну основу методів прагматизму, яким він зародився в США від Ч. Пірса, У. Джеймса та Дж. Дьюї. Так, Пірс підкреслював свою методологічну спрямованість і намагався розмежувати свої принципи із традиційними, посилавшись на недостатню аргументованість класичного раціоналізму. Головна теза методології Джеймса ґрунтується на тому, що теоретичне судження в основі є суто емпіричним. Дьюї підкреслює природний дуалізм західної культури: спекулятивна філософія, на думку Дьюї, не враховує природно мову та цілі реального життя. Зазначено також особливості та причини відмінностей методологічних напрямків у прагматизмі.

Таким чином, у статті представлено ключову особливість прагматичного підходу: людське знання прямо змістовно залежить від діяльності як способу відношення до дійсності.

Ключові слова: прагматизм, методологія, раціоналізм, прагматична віра.

Аналізуючи причини виникнення та особливості проблематики прагматизму, логічно впливає версія, що методологічним орієнтиром для прагматизму стала ілюзія абсолютної важливості для людини хвилиного і практичного життєвого успіху. «Людина-діяльність-успіх – ось ключова тема, що проходить через твори основоположників прагматизму... – відмічав Ю. К. Мелвіль. – Прагматизм – це одне із найбільш універсальних ідеологічних філософських вчень, в якому знайшли своє вираження чи не всі недоліки та ілюзії буржуазної свідомості нашого часу» [5, с. 105].

Така характеристика прагматизму має сенс, але не є точною. Прагматизм не одновимірним і являє собою синтез ідей. Перспективу такого синтезу закладено в самій основі прагматизму, оскільки він не визнає академічну передумову чистої спекуляції як основу результативної